

УДК 738:001 (477)(092) «1955/1985»

Ж.А.Чечель

НАУКОВІ СТУДІЇ ЮРІЯ ЛАЩУКА В КУЛЬТУРНІЙ КЕРАМОЛОГІЇ УКРАЇНИ 1955–1985 РР.

Стаття присвячена науковій діяльності видатного українського дослідника кераміки Юрія Лащука в період з 1955 по 1985 роки. Проаналізовано студії, які презентують гончарні осередки: монографії, енциклопедичні видання та статті.

Ключові слова: Юрій Лащук, керамологія, гончарство, кераміка, майоліка.

Академічні наукові студії, сформовані ще на початку ХХ століття під пильним наглядом радянської цензури, потребують перегляду та осучаснення. Найменші порухи у бік формування національної (української) наукової школи зустрічали шквал критики і опору. Завжди особливо прискіпливо ставилися до тих науковців, які намагалися довести унікальність української національної культури. Нам десятиліттями нав'язувалася думка про єдність та міфічність великого брата, без якого не може існувати Україна.

Становлення української культурної керамології на просторах сучасної наукової спільноти не було легким. Мало хто сприймав її, але, незважаючи на всі критичні випадки та зневажливе ставлення, дослідники продовжували працювати над керамологічними проблемами, які з роками виокремилися у різні напрямки. Особливе місце зайняла культурна керамологія, оскільки об'єднала дослідників різних галузей: етнологів, культурологів, мистецтвознавців, істориків і т. д.

Загалом культурна керамологія виникла не на порожньому місці. Багато науковців обирали кераміку для своїх праць, утверджуючи її важливість та унікальність. Аналізуючи праці, пов'язані з дослідженням гончарства України, їх можна умовно поділити на періоди, що ознаменовані як історичними подіями, так і політичними чи економічними.

У середині ХХ століття в час так званої «відлиги», коли в українській інтелігенції з'явилася надія на покращення у соціально-культурній сфері, пом'якшення тиску на дослідників та поціновувачів національної культури, науковці розпочали серію важливих експедицій у різні регіони України з метою пошуку автентичних творів народного мистецтва та поповнення колекцій музеїв. Лише за кілька років, які минули зі смерті Сталіна, провідні етнологи та мистецтвознавці Львова, Києва встигли зібрати унікальні польові матеріали, які досі належним чином не опрацьовані і не оприлюднені.

Ці експедиції стали для окремих науковців знаковою подією на старті пошукової діяльності на все подальше життя, сформували пріоритети і захоплення. Цим пріоритетом для них стало гончарство України у всіх можливих проявах.

Серед багатьох дослідників кераміки України виділяється постать виданої особистості – Юрія Пилиповича Лащука – доктора мистецтвознавства, керамолога. Після закінчення в 1953 році Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва, відділу кераміки, його головним

життєвим захопленням стало гончарство.

Лише за кілька років навчання в аспірантурі Інституту суспільних наук АН СРСР під опікою Івана Крип'якевича він зібрав унікальні матеріали, які згодом були оприлюднені у монографії «Гуцульська кераміка» (1956). Якщо аналізувати цю роботу без огляду на її політичну заангажованість (вся наука того часу повинна була славити ідеологічні «перемоги»), варто зазначити, що Юрій Пилипович розпочав унікальні в межах України розвідки народної гончарської культури. Особливу увагу автор приділив історії осередків [2, с. 6–11], майстрам [2, с. 11–13], прискіпливо занотував гончарську термінологію [2, с. 43–44], створив таблиці елементів декору [2, с. 61–82].

Для української керамологічної спільноти вихід у світ першої праці, присвяченої цілком гончарному мистецтву одного із регіонів України, – грандіозне досягнення – невелика за обсягом книга стала великим поштовхом для інших дослідників.

Згодом, працюючи науковим співробітником в Інституті мистецтвознавства та етнографії, який очолював Максим Рильський, Ю. Лащук поринув у «польові дослідження народної кераміки в місцях її виробництва» [3, с. 405]. Віднайдені ним матеріали були настільки інформативними, що згодом, 1958 року, він подав до захисту кандидатську дисертацію на тему: «Косівська кераміка ХІХ–ХХ ст.». Так на теренах України, вперше була захищена кандидатська дисертація керамологічного спрямування.

Успішний захист утвердив наміри Юрія Пилиповича не залишати пошукової діяльності навколо гончарства. Він став єдиним українським науковцем, який все життя присвятив кераміці.

До успішного захисту докторської дисертації «Українська народна кераміка ХІХ–ХХ століть» 1972 року він видав низку монографій, присвячених кераміці: «Закарпатська народна кераміка» (1960), «Косівська кераміка» (1966), «Українські гончарі» (1968), «Львівська кераміка» (1970). Вони невеликі за обсягом, але насичені фактами із життя гончарів, історії осередків, особливостей виготовлення та декорування глиняних виробів. Цінними вони є зараз і тому, що Юрій Пилипович вказував імена майстрів, давав характеристику їхніх робіт, тобто подавав ту інформацію, яка на сьогодні вже, на жаль, втрачена. Він першим став утверджувати суто українську народну термінологію, простежуючи її зв'язок зі старослов'янською мовою: «На диво мало запозичень з мов інших народів» [4, с. 30], провів аналогії з формами та їхніми назвами з різних осередків України [4, с. 35].

Працюючи над черговою книгою про кераміку, Юрій Лащук прагнув показати не лише особливості окремого села чи міста – він утверджував етнографічне районування, посилаючись на стародруки та архівні джерела. Шукаючи спільні та відмінні риси гончарних форм косовської кераміки з іншими регіонами, він проводив історичні розвідки [5, с. 6–9], досліджував створення цегельних і черепичних заводів [5, с. 81] – прагнув довести, що глина і та вироби з неї завжди актуальні.

До його думки прислухалися і цінували. Упродовж 1960-х років Академією наук України була започаткована і видана у світ багатотомна Українська Радянська Енциклопедія, до авторського колективу якої був залучений Юрій Лащук. Його невеликі замітки про гончарні осередки та майстрів доповнили довідкове видання. Він брав участь і у створенні колективних монографій.

Так склалися життєві обставини, що Юрій Пилипович переїхав до Львова, де і продовжив свою наукову та викладацьку діяльність. Працюючи з 1963 року у Львівському музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР на різних посадах, він опрацював велику кількість керамологічних матеріалів з усієї України, власноруч сформував негатеку, фотоархів, альбоми унікальних замальовок, передав велику кількість глиняних виробів у різні музеї України. Для нього це був час формування як керамолога, мистецтвознавця, справжнього патріота.

Як не прикро визнавати, але ейфорія від зацікавлення українською народною керамікою у наукових колах швидко минула. 1970-ті роки залишили по собі безліч нереалізованих планів науковця. Після блискавичного захисту докторської дисертації рукопис до цього часу не оприлюднений і майже не доступний до широкого кола читачів. Роки польових досліджень народного мистецтва, закарбовані у світлинах, негативах, замальовках, нотатках, розпорошені по різних музеях та архівах України і чекають на вихід у світ. Лише поодинокі статті, вступні слова чи примітки дійшли до читача. Своєрідний вакуум, який утворився до 1990-х років, позначився у всіх сферах дослідження українського гончарства.

Постать Юрія Пилиповича для української науки є винятковою, бо все своє життя, всі сили він присвятив українському гончарству, не змінив напрямків дослідження як Катерина Матейко, яка працювала поряд з ним. Гончарство було не епізодом чи об'єктом дослідження, воно і було його життям.

Про Юрія Лащука вдало сказав генеральний директор Національного музею-заповідника українського гончарства, доктор історичних наук Олександр Пошивайло: «Він – єдиний вітчизняний учений-керамолог, який побував майже в усіх центрах українського народного гончарства... Юрій Лащук вперше в Україні здійснив комплексний мистецтвознавчий аналіз досягнень гончарів одного гончарного центру (Косова); першим фундаментально дослідив мистецтво українських гончарів XIX–XX століть, визначив закономірності історичного розвитку та художньо-стильові особливості окремих осередків і регіонів промислу; запровадив порівняльні студії за матеріалами української і зарубіжної кераміки» [1, с. 129].

Наукова спадщина Юрія Пилиповича уважно аналізується і виводиться у світ. Співробітники Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України продовжують вивчати гончарство, послугуючись надбаннями видатного керамолога, мистецтвознавця. Завдяки зібраним в середині XX століття керамологічним

матеріалам ми можемо уявити повну картину побуту населення України в різних регіонах, здійснити комплексне порівняння народної термінології, форм та декору глиняних виробів, простежити долю цілих династій гончарів. Наукова спадщина видатного керамолога актуальна і цінна для кожного, хто вивчає гончарство України.

ПОСИЛАННЯ

1. Пошивайло О. Патріарху української керамології – Юрію Лащуку лише 80! // Український керамологічний журнал. – 2002. – № 1. – С. 128–130.
2. Лащук Ю.П. Гуцульська кераміка. – Київ: Державне видавництво літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1956. – 84 с.
3. Лащук Ю. Юрій Лащук: пройдене і пережите // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. 2002 / За ред. доктора історичних наук Олександра Пошивайла. – Опішне: Українське Народознавство, 2002. – Кн. 2. – С. 402–409.
4. Лащук Ю. Закарпатська народна кераміка. – Ужгород: Закарпатське обласне книжково-газетне видавництво, 1960. – 61 с., іл.
5. Лащук Ю. Косівська кераміка. – Київ: Мистецтво, 1966. – 100 с.

Чечель Ж.А. Научные исследования Юрия Лащука в культурной керамологии Украины 1955–1985 гг.

Статья посвящена научной деятельности выдающегося украинского исследователя керамики Юрия Лащука в период с 1955 по 1985 годы. Проанализированы студии, которые представляют гончарные центры: монографии, энциклопедические издания и статьи.

Ключевые слова: Юрий Лащук, керамология, гончарство, керамика, майолика.

Chechel Zh.A. Scientific studies of Yuriy Lashchuk's in cultural Ceramology Ukraine 1955–1985

This article is devoted to scientific activity of outstanding Ukrainian researcher ceramics Yuriy Lashchuk in the period from 1955 to 1985. Studies, that presenting pottery centers – monographs, encyclopedias and articles are analyzed.

Key words: Yuriy Lashchuk, Ceramology, pottery, ceramics, majolica.

25.02.2017 р.

J

УДК 738(477)(092) «1986/2000»

О.Г. Ликова

КЕРАМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ЮРІЯ ЛАЩУКА (1986–2000)

Стаття присвячена аналізу керамологічних публікацій видатного українського керамолога Юрія Лащука, які було надруковано упродовж 1986–2000 років. Визначено основні тематичні зацікавлення керамолога та проблеми, на які він звертав увагу.

Ключові слова: Юрій Лащук, керамолог, наукові студії, керамологічна тематика, Україна.

Нині немає жодного дослідника українського гончарства, якому було б невідоме ім'я Юрія Пилиповича Лащука (15.03.1922–04.01.2003) – видатного українського керамолога, доктора мистецтвознавства, професора. Усі сучасні дослідники кераміки або були безпосередніми його учнями, або ж вчилися на його працях. Саме великий науковий доробок Юрія Лащука красномовно свідчить про його досягнення на ниві керамології.

Подільська дослідниця Лідія Мельничук відзначала, що Юрій Лащук був фундатором наукової мистецтвознавчої школи, «діяльність якої у 1960-х роках значною мірою